

Centraal Bureau
voor de Statistiek

Bevolkingstrends 2014

Discrepanties in sociaal kapitaal van bevolkingsgroepen

**Hans Schmeets
Jacqueline van Beuningen
Augustus 2014**

Sociaal kapitaal is van belang voor de sociale cohesie in een samenleving. Om sociaal kapitaal in Nederland te kunnen meten is een index gemaakt. Deze index bestaat uit zeventien indicatoren die betrekking hebben op het ‘meedoen met’ en het ‘vertrouwen hebben in’ de samenleving. De scores van diverse bevolkingsgroepen op de index sociaal kapitaal laten zien dat hoogopgeleiden, autochtonen, mensen tot 45 jaar, PKN-ers, gereformeerden en mensen zonder kerkelijke gezindte meer sociaal kapitaal hebben dan respectievelijk laagopgeleiden, niet-westerse allochtonen, ouderen en islamieten.

1. Inleiding

Sociale cohesie, de samenhang van de burgers in de samenleving, staat veelvuldig op de internationale agenda. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het omvangrijke onderzoeksprogramma geïnitieerd door de EU (‘Horizon 2020’). Veel mensen maken zich zorgen over ontwikkelingen in de samenleving, zoals een afnemende solidariteit, minder sociale contacten in de buurt, meer personen die sociaal aan de kant van de samenleving staan, en een grotere afstand tussen de burger en de politiek (zie o.a.: Putnam, 1995; Chan, To en Chan, 2006; Forrest en Kearns, 2001; Jeannotte, 2000). Traditionele sociale verbanden zouden onder druk staan, zo is de gedachte, waarbij er tevens sprake is van een afnemend vertrouwen tussen mensen onderling en in maatschappelijke en politieke instituties, met als resultaat onder andere een ondermijning van het democratische gehalte van de samenleving (Putnam, 1995). Als er geen vertrouwen is dan neemt bijvoorbeeld de opkomst bij verkiezingen af en hebben burgers niet het gevoel dat ze door politici worden vertegenwoordigd. Dit zou ook het geval zijn in Nederland. In een vrij korte periode zou Nederland aan het einde van het vorige decennium zijn afgegleden van een ‘high trust’ naar een ‘low trust’ samenleving (Meurs, 2008). Toch laten diverse cijfers weinig zien van de vermeende afbrokkeling van de sociale cohesie in de periode 1997-2010 (Schmeets, 2013). Op een groot aantal indicatoren die betrekking hebben op het ‘meedoen’ en het ‘vertrouwen’ van de burgers in de samenleving is er geen daling, maar zelfs een stijging, te zien. Ook geldt: de tegenstellingen tussen diverse bevolkingsgroepen in het meedoen en het vertrouwen hebben zijn vaak fors, maar blijven wel stabiel (Schmeets en Te Riele, 2014). Uit deze twee bevindingen – een stijgende of stabiele lijn in de participatie en het vertrouwen, waarbij verschillen tussen bevolkingsgroepen niet veranderen – kunnen we concluderen dat er geen sprake is van een tanende sociale samenhang in Nederland.

De veelheid aan participatie- en vertrouwensindicatoren maakt het echter lastig om de algemene trend eenduidig vast te leggen. Dat geldt zeker voor het vergelijken van bevolkingsgroepen zoals jongeren en ouderen, waarbij de ene groep op bepaalde aspecten een hoge score heeft en de andere groep op andere punten hoog scoort. Het zou eenvoudiger zijn als alle indicatoren te vangen zouden zijn in een score, een overkoepelende indicator, waarbij ook een waardering wordt toegekend (een gewicht) aan de onderliggende indicatoren in termen van ‘meer’ en ‘minder’ bijdrage aan de score. Om daar aan tegemoet te komen is op basis van een selectie van vijftien indicatoren uit het Permanent Onderzoek Leefsituatie van 2009 (POLS) een zogenoemde ‘meetlat sociaal kapitaal’ geconstrueerd (Van Beuningen et al, 2010). Er ontbraken echter twee belangrijke indicatoren: zich inzetten als vrijwilliger en het geven van hulp aan anderen die niet in organisatorisch verband plaatsvindt, de zogenoemde informele hulp. Het vrijwilligerswerk en de informele hulp zijn in het

onderzoek in 2010 en 2012 toegevoegd, met als resultaat een nieuwe meetlat waarin negen participatie- en acht vertrouwensindicatoren zijn opgenomen. Op basis van de 15 indicatoren is het sociaal kapitaal tussen 2009 en 2010 licht gestegen, terwijl de verschillen in dat kapitaal tussen bevolkingsgroepen niet zijn veranderd (Van Beuningen et al., 2012). In deze bijdrage wordt ingegaan op de meetlat op basis van het onderzoek Sociale Samenhang en Welzijn dat in 2012 is uitgevoerd. We laten de verschillen zien tussen bevolkingsgroepen – mannen en vrouwen, jongeren en ouderen, lager- en hoger opgeleiden, allochtonen en autochtonen, en diverse kerkelijke gezindten – op zowel de overkoepelende meetlat, als op diverse onderdelen daarvan. Daarmee krijgen we zicht op de mate waarin de bevolkingsgroepen zich onderscheiden in het sociaal kapitaal, alsook in de onderliggende participatie- en vertrouwensdimensies. Na een korte introductie over de relatie tussen sociaal kapitaal en sociale samenhang, gaan we in op de methode en de resultaten. Afgerond wordt met conclusies en discussie.

2. Sociale samenhang en sociaal kapitaal: het raamwerk

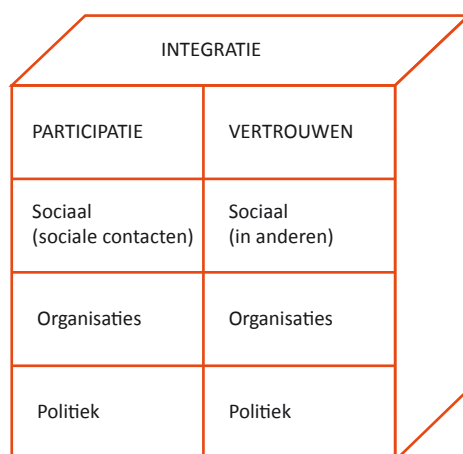
In navolging van diverse andere statistische instituten (Spellerberg, 2001; Harper en Kelly, 2003; ABS, 2004; PRI, 2005; Iisakka, 2006; Righi, 2013) is het CBS in 2008 gestart met het onderzoeksprogramma 'Sociale Samenhang'. Het concept sociale samenhang is nauw gerelateerd aan sociaal kapitaal. Sociaal kapitaal wordt wel gezien als een onderdeel van sociale samenhang, maar ook als een synoniem ervan. Met sociale samenhang wordt meestal bedoeld op collectieve verbanden in de samenleving, terwijl sociaal kapitaal verwijst naar hulpbronnen waarover individuen beschikken. Hoewel de meningen verschillen over wat sociale samenhang en sociaal kapitaal precies inhoudt, worden de begrippen 'sociale netwerken' en 'vertrouwen' daarin meestal gebruikt. De participatie van burgers in de samenleving door onderlinge contacten, zowel informeel als in georganiseerd verband, staan centraal. Daarbij is het ook belangrijk dat de mensen in voldoende mate eensgezind zijn over gezamenlijke waarden en normen. Een veelgebruikte definitie komt van de OESO (Coté en Healy, 2001): "networks together with shared norms, values and understandings that facilitate cooperation within or among groups" [netwerken met gemeenschappelijke normen, waarden en referentiekaders, die het samenwerken binnen en tussen groepen onderling bevorderen]. Deze definitie maakt duidelijk dat het gaat om collectieve verbanden van mensen binnen en tussen bevolkingsgroepen die begrip hebben voor elkaars meningen. Netwerken van mensen die elkaar vertrouwen worden van belang geacht voor de economische productiviteit en groei (Putnam, Leonardi en Nanetti, 1993; Knack en Keefer, 1997; Woolcock, 1998; Coté en Healy, 2001) en voor het welzijn van mensen (Bourdieu, 1986; Coleman, 1988; NWO, 2000; Lin, 2001; De Hart, Knol, Maas-de Waal en Roes, 2002; Freitag, 2003; Wilkinson en Marmot, 2003; Stiglitz, Sen en Fitoussi, 2009).

Het vastleggen van sociaal kapitaal en sociale samenhang in statistische cijfers is, gelet op de bovenstaande definitie, niet eenvoudig. Dat komt doordat de beschikbare informatie vooral iets zegt over individuen en niet zozeer over de sociale netwerken die mensen als hulpbron kunnen inzetten (Paxton, 1999; Putnam, 1995), en waarbij er sprake is van gezamenlijke waarden en normen en verplichtingen (Coleman, 1988). Het vaststellen van dergelijke sociale

netwerken met steekproefonderzoek en vragenlijsten is uiterst lastig. Vandaar dat gezocht wordt naar indicatoren die wel meetbaar zijn en samen het sociaal kapitaal uitdrukken in de vorm van een meetlat. Inmiddels bestaat er een zekere consensus dat diverse vormen van ‘het meedoen met’ (de participatie), en ‘vertrouwen hebben in’ (vertrouwen) de samenleving, benaderingen zijn voor dit sociaal kapitaal (Brehm en Rahn, 1997; Coleman 1990; Guillen, Coromina en Saris, 2010; Neira et al., 2009; Righi, 2013). De gedachte is dat hoe meer participatie en hoe groter de vertrouwensbasis, hoe groter het sociaal kapitaal en daarmee ook de sociale samenhang is. Dat is echter een aanname. Burgers kunnen weliswaar veel meedoen met en vertrouwen hebben in de samenleving, maar er kunnen dan nog steeds grote tegenstellingen zijn tussen bevolkingsgroepen. Om zulke tegenstellingen in beeld te brengen is een derde dimensie aan die van de participatie en het vertrouwen toegevoegd: de integratie. Hoe meer bevolkingsgroepen verschillen in het vertrouwen en de participatie, hoe minder ‘integratie’ er is op deze terreinen. Maar voor effectief sociaal kapitaal geldt dat er wel enige mate van participatie en vertrouwen moet zijn. Met andere woorden, hoge integratie omdat vertrouwen en participatie voor alle groepen laag is, levert weinig sociaal kapitaal op. Voor Nederland geldt dit echter in ieder geval niet omdat het binnen Europa hoog scoort op zowel participatie als vertrouwen, net als enkele Scandinavische landen (Schmeets, 2013).

Onderzoek naar sociale samenhang kijkt meestal naar de deelname van de burgers aan activiteiten op drie niveaus: (1) informele sociale contacten; (2) participatie in organisaties; en (3) politieke participatie. Dit is het zogenaamde drieluik van de participatie, aangeduid met de termen ‘social’, ‘civic’ en ‘political’ (Eliasoph, 1998; Van der Meer, 2009). Het gaat niet alleen om het gedrag van mensen door na te gaan in welke mate ze participeren in de samenleving, maar ook om de kwaliteit van die activiteiten. Het onderlinge vertrouwen, het vertrouwen in organisaties en het vertrouwen in de politiek zijn essentieel – en dit zijn subjectieve factoren. In schema 2.1 is de sociale samenhang afgebakend en worden de drie niveaus ‘sociaal’, ‘organisaties’ en ‘politiek’ onderscheiden. Daarnaast zijn de drie dimensies participatie, vertrouwen en integratie te zien. Integratie staat hier voor ‘sociaal kapitaal integratie’, een maatstaf die aangeeft hoe groot de verschillen zijn tussen bevolkingsgroepen in het meedoen en het vertrouwen in de samenleving. Deze integratie brengen we in beeld door scores op de meetlat sociaal kapitaal te berekenen voor verschillende groepen in de bevolking. We vergelijken scores van mannen en vrouwen, jongeren en ouderen, autochtonen, westerse en niet-westerse allochtonen, lager en hoger opgeleiden en verschillende (kerkelijke) gezindten.

Raamwerk sociale samenhang

3. Integratie: verschillen tussen bevolkingsgroepen

Er zijn verschillende perspectieven op integratie. Vaak wordt deze term gebruikt om de verschillen tussen de autochtone bevolking en allochtone bevolkingsgroepen te duiden. Daarbij gaat het dan om na te gaan in hoeverre mensen met een ander land van herkomst lijken op de autochtone bevolking in de beheersing van de Nederlandse taal, de positie op de arbeidsmarkt, het onderwijsniveau (de structurele integratie), en in hun participatie in de samenleving, zoals sociale contacten, en vrijwilligerswerk, waarden en normen (sociaal-culturele integratie). Daarop aansluitend, is er sprake van meer integratie in een samenleving als mensen uit verschillende groepen – zoals jongeren en ouderen, hogere en lagere opleidings- en inkomensgroepen, mensen met een verschillende religieuze achtergrond, of herkomstland – binding hebben met en vertrouwen hebben in elkaar. Dit zal resulteren in meer begrip voor elkaars meningen, gedeelde waarden en normen, en samenwerking tussen bevolkingsgroepen. In dit onderzoek wordt, net als door Schmeets en Te Riele (2014), integratie opgevat als de mate waarin álle leden van een samenleving participeren en vertrouwen hebben. Integratie is een vorm van gelijkheid ofwel eensgezindheid. We nemen aan dat geringe verschillen in de mate van participatie en vertrouwen tussen bevolkingsgroepen ervoor zorgt dat het sociaal kapitaal in een samenleving hoger is dan wanneer de bevolkingsgroepen zich daarin (sterk) onderscheiden. Dat betekent dus ook dat het sociaal kapitaal afneemt als bevolkingsgroepen grotere verschillen laten zien in hun deelname aan en het vertrouwen in de samenleving, hoewel de totale score voor Nederland gestegen kan zijn.

Eerder onderzoek laat zien dat de verschillen tussen bevolkingsgroepen niet allemaal in dezelfde richting wijzen voor verschillende aspecten van sociaal kapitaal (Arts en Te Riele, 2011; Coumans, 2010; Van der Houwen en Kloosterman, 2011; Van der Houwen, 2010; Kloosterman en Schmeets, 2010). Jongeren hebben bijvoorbeeld meer sociale contacten met vrienden en bekenden dan ouderen, terwijl ouderen vaker contacten met burens onderhouden. Ook bieden ouderen, met uitzondering van de 75-plussers, vaker informele hulp, vooral mantelzorg, dan jongeren. Vooral mensen van middelbare leeftijd zetten zich in als vrijwilliger. En ouderen hebben minder vertrouwen in de medemens en in een aantal maatschappelijke en politieke instituten dan jongeren. Ook zijn er verschillen tussen mannen en vrouwen. Zo hebben vrouwen vaker sociale contacten met familie, bieden vaker hulp aan anderen zoals mantelzorg dan mannen, terwijl mannen vaker politieke acties, zoals meedoen met demonstraties en handtekeningenacties, ondernemen dan vrouwen. Maar vooral opleiding is onderscheidend. Hoger opgeleiden doen vaker vrijwilligerswerk, zijn vaker lid van verenigingen, meer politiek actief en hebben aanzienlijk meer vertrouwen in de medemens en in instituten dan lager opgeleiden. Ook het behoren tot een kerkelijke gezindte of levensbeschouwelijke groepering is relevant. Mensen die behoren tot de Protestantse Kerk in Nederland (PKN) scoren hoog op diverse participatie- en vertrouwensindicatoren. Daarnaast scoren niet-westerse allochtonen op een aantal facetten van sociaal kapitaal lager dan autochtonen, maar niet op alle. Zo hebben niet-westerse allochtonen een groter vertrouwen in diverse instituties dan autochtonen.

Door deze diversiteit is het positioneren van bevolkingsgroepen op een denkbeeldige meetlat van sociaal kapitaal lastig. Vandaar dat er een index is ontwikkeld die het multidimensionale

karakter weerspiegelt en een brede set indicatoren meeneemt (Van Beuningen et al., 2011). Hiermee kunnen bevolkingsgroepen worden vergeleken en trends worden onderzocht. Deze index bestaat uit een combinatie van zeventien gedrags- en attitude-indicatoren (zie schema 3.1). Deze worden in de methode besproken.

Conceptuele model meetlat sociaal kapitaal

4. Methode

Voor de meetlat wordt het onderzoek *Sociale samenhang en Welzijn 2012* gebruikt. In dit onderzoek beantwoordden mensen vragen over facetten van hun leefsituatie en welzijn. In totaal deden 7 949 personen van 15 jaar of ouder mee aan het onderzoek. De respons is 62 procent van de oorspronkelijke steekproef.

De index is opgezet in de vorm van een zogenoemd padmodel waarbij de dimensies niet geobserveerd zijn, maar worden gemeten met behulp van een of meerdere indicatoren. Om de index te maken – in navolging van de index die op basis van de gegevens in 2009 en 2010 (Van Beuningen, Te Riele en Schmeets, 2012) is ontwikkeld – gebruiken we een formatief in plaats van een reflectief meetmodel. Dit doen we omdat de 17 indicatoren in het model in feite onafhankelijke aspecten zijn en niet noodzakelijkerwijs met elkaar samenhangen, zoals wel het geval is bij de reflectieve modellen. De correlaties tussen en binnen dimensies zijn relatief laag met gemiddeld slechts 0,10. Traditionele reflectieve methoden, zoals factor analyse, zijn hierdoor niet geschikt voor de index aangezien deze gebaseerd zijn op het maximaliseren van correlaties. Daarom hebben we gekozen voor een hiërarchisch padmodel waarbij indicatoren samen een dimensie vormen. De 17 indicatoren zijn onder te verdelen in twee dimensies: participatie en vertrouwen (zie schema 2.1 en schema 3.1). De volgende indicatoren zijn meegenomen in de index: familiecontacten, vriendencontacten, burenccontacten, informele hulp, verenigingsdeelname, werk, vrijwilligerswerk, politieke acties, stemmen, algemeen vertrouwen, vertrouwen in het leger, vertrouwen in rechters, vertrouwen in de politie, vertrouwen in de pers, vertrouwen in ambtenaren, vertrouwen in grote bedrijven en vertrouwen in de Tweede Kamer. Met uitzondering van het sociaal vertrouwen zijn alle dimensies formatief gemodelleerd. We hebben Partial Least Squares schattingen gebruikt (SEM-PLS) om het model te schatten. Deze schattingsmethode maximaliseert de verklaarde variantie van de combinatie van indicatoren in plaats van het maximaliseren van correlaties. Deze methode heeft als voordelen dat formatieve en reflectieve meetmodellen gecombineerd kunnen worden, de data niet normaal verdeeld hoeven te zijn en multicollineariteit geen probleem is.

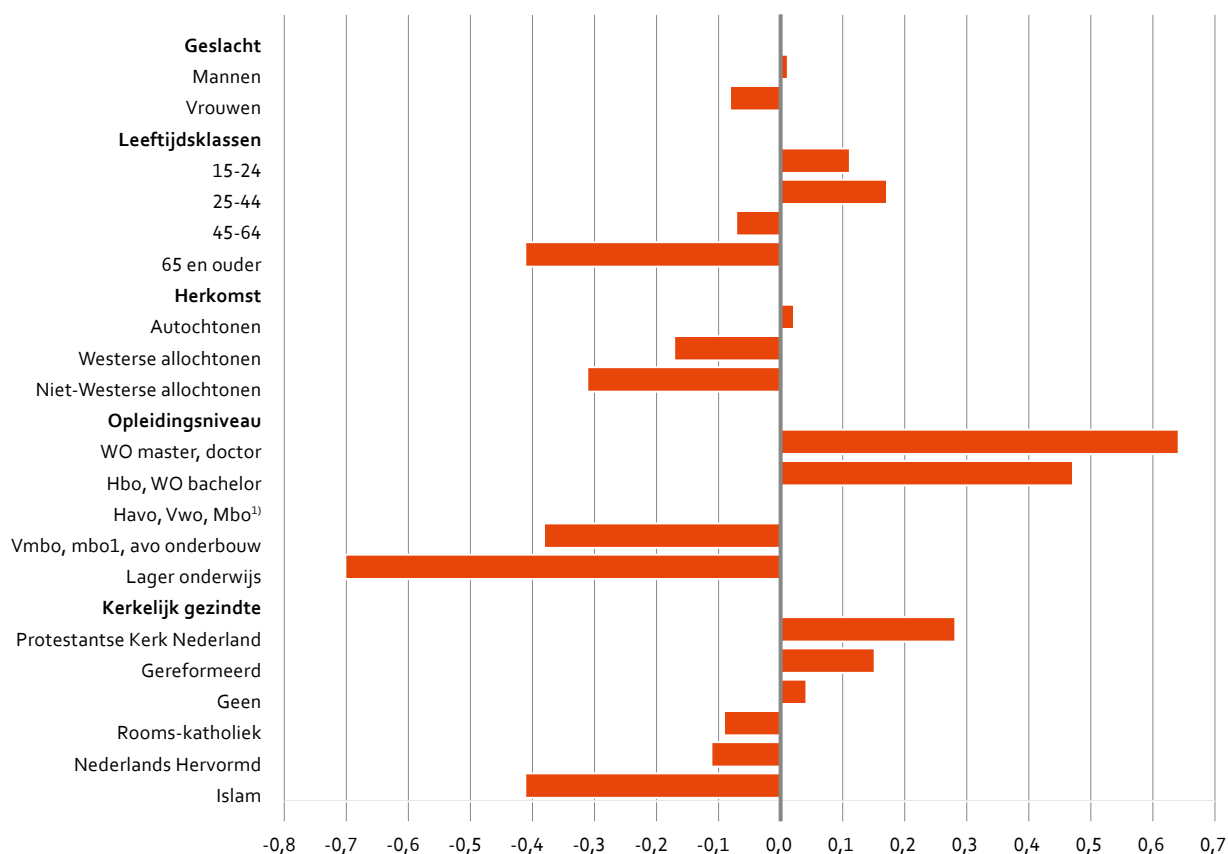
De indicatoren zijn gestandaardiseerd. Het gemiddelde percentage ontbrekende waarden is 4,3 procent, waarbij vertrouwen in het leger met 10,3 procent de meeste ontbrekende waarden heeft. Om het model te kunnen schatten is voor de ontbrekende waarden het gemiddelde op de desbetreffende indicator geïmputeerd. Het model is geïdentificeerd door de indicatoren zowel toe te wijzen aan de bijbehorende dimensie als aan een van de twee overkoepelende dimensies van de meetlat (Tenenhaus, 2004). Het model beschrijft de data in voldoende mate: de absolute Goodness-of-Fit is 0,70, de relatieve Goodness-of-Fit is 0,48 (Wetzels, Odekerken-Schröder, van Oppen, 2009). Door middel van een bootstrap analyse, een hertrekking van de steekproef met teruglegging, is vastgesteld of de gewichten van de indicatoren en de padcoëfficiënten van de dimensies stabiel zijn ten opzichte van 2010 (zie ook staat 1 in de bijlage). Daaruit blijken kleine verschillen in het model van 2012 ten opzichte van 2010 die te verklaren zijn door veranderingen in de antwoordcategorieën in de vragenlijst, maar die de scores van de bevolkingsgroepen weinig beïnvloeden. Verder is onderzocht of de meetlat sociaal kapitaal, zoals verwacht, een positief verband met geluk en gezondheid heeft. Dat is het geval, met verklaarde varianties van 6 procent voor welzijn en 15 procent voor gezondheid. Deze zogenoemde nomologische validiteit is vastgesteld op het deel van de steekproef dat de 5-puntsschaal voor geluk heeft gehad (n=3 987), omdat

deze schaal ook in eerdere jaren gebruikt is. De meetlat heeft een significant positief effect op welzijn (0,24) en gezondheid (0,27). Meer technische details over de ontwikkeling van de meetlat staan vermeld in Van Beuningen en Schmeets (2013).

5. Resultaten

We hebben verschillende bevolkingsgroepen bekeken, op basis van geslacht, leeftijd, herkomst, opleidingsniveau en gezindte (grafiek 5.1). De rangorde voor iedere categorie is bepaald op basis van gestandaardiseerde scores. Dat wil zeggen dat het gemiddelde op de meetlat "0" is en de standaarddeviatie "1". De scores zijn gewogen en getoetst door middel van t-toetsen en alleen significante verschillen worden besproken. Hoogopgeleiden scoren met 0,64 relatief het hoogst, terwijl mensen met alleen basisonderwijs met -0,70 het laagst scoren. Jongeren en 25- tot 45-jarigen nemen ook een hoge positie op de meetlat in, net als PKN-ers, gereformeerden en mensen zonder kerkelijke gezindte. Ook is het sociaal kapitaal van mannen en van autochtonen iets hoger dan van vrouwen en allochtonen. Tevens zien we dat met het klimmen van de jaren, het sociaal kapitaal afneemt.

5.1 Scores op de meetlat sociaal kapitaal naar bevolkingsgroepen, 2012

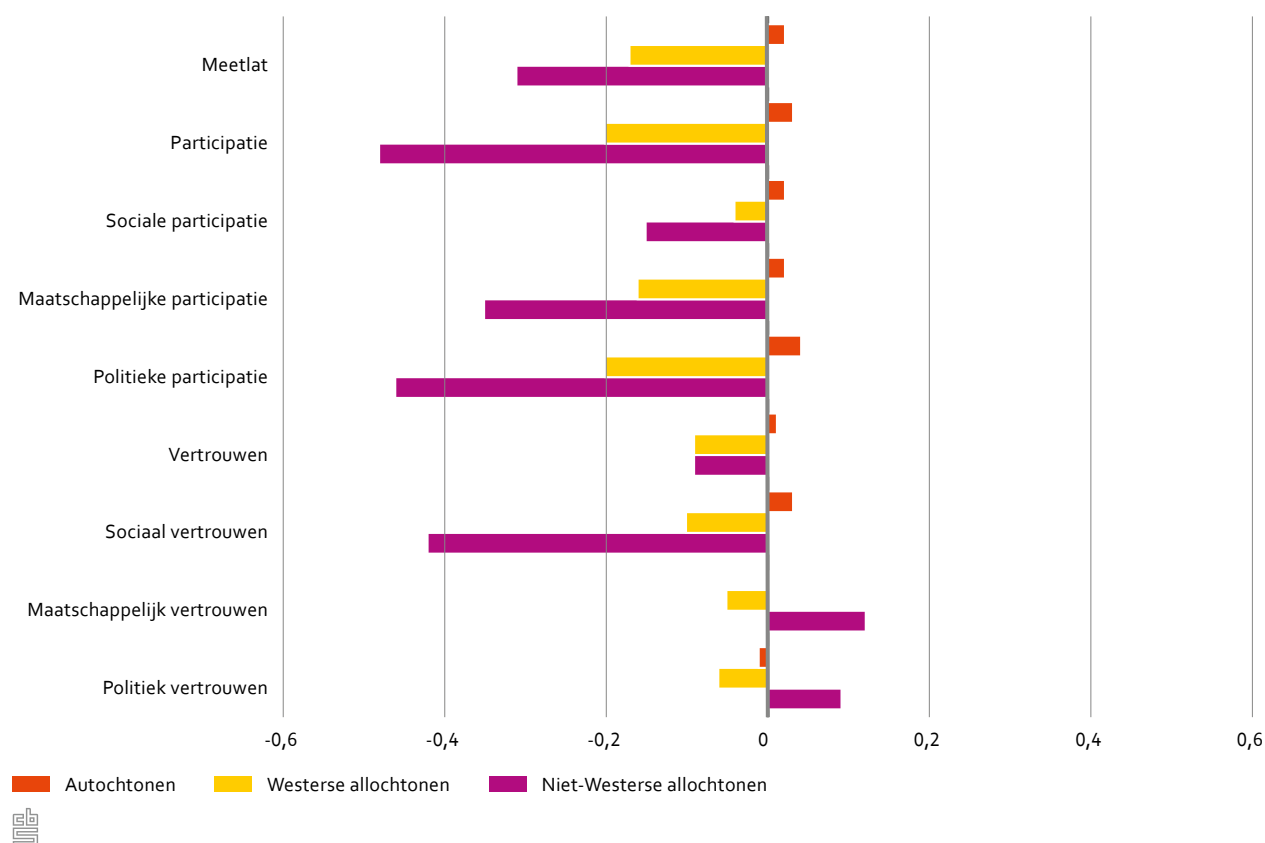
¹⁾ De score van de groep met Havo, Vwo, Mbo is exact 0 en daarom niet zichtbaar in de grafiek.

Door de scores van onderliggende dimensies te vergelijken, kunnen de verschillen beter geïnterpreteerd worden. Vrouwen scoren bijvoorbeeld over het algemeen lager op de hoofddimensies van participatie en vertrouwen dan mannen, maar wel hoger op het onderdeel sociale participatie. Jongeren en 25- tot 45-jarigen scoren niet significant verschillend op de meetlat, maar scoren anders op de onderliggende dimensies. Waar jongeren het hoogst scoren op sociale participatie, maatschappelijk en politiek vertrouwen, scoren de 25- tot 45-jarigen het hoogst op maatschappelijke participatie. De 65-plussers scoren op alle onderdelen het laagst: hoewel ze meer burenccontacten hebben, hebben ze minder vriendencontacten, minder sociaal vertrouwen en vertrouwen in rechters, doen ze minder vrijwilligerswerk en uiteraard werken ze vrijwel niet.

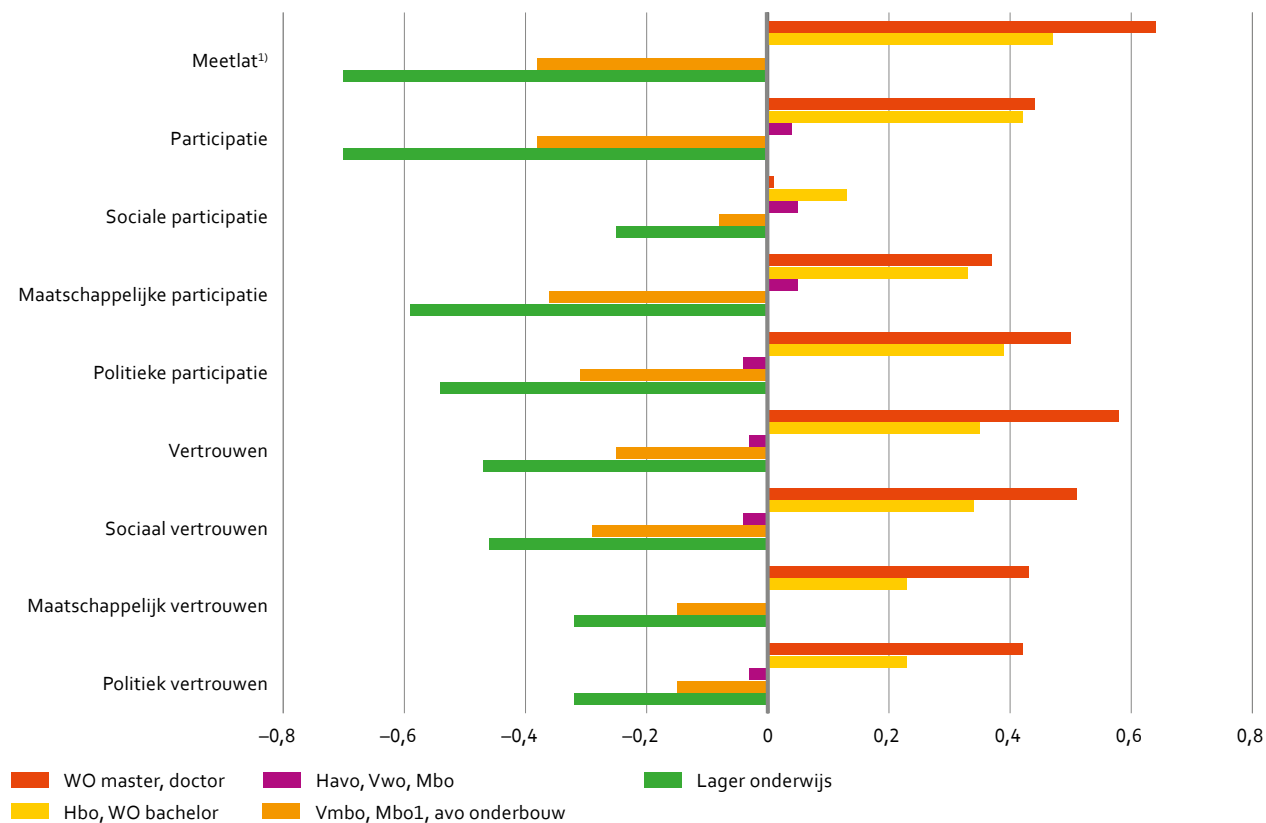
Verschillen tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen zijn vooral op de subdimensies sociaal vertrouwen, maatschappelijke participatie en politieke participatie relatief groot, waarbij autochtonen hoger scoren dan niet-westerse allochtonen. Daar staat tegenover dat de niet-westerse allochtonen een hogere score etaleren op maatschappelijk en politiek vertrouwen.

5.2 Scores op de meetlat sociaal kapitaal en onderliggende dimensies naar herkomst, 2012

Voorals opleidingniveau lijkt van invloed op sociaal kapitaal. Op bijna alle (sub)dimensies is er een nagenoeg rechtlijnig verband: naarmate het niveau van de opleiding toeneemt, neemt ook de score op de onderdelen van sociaal kapitaal toe. De sociale participatie is hierin een uitzondering aangezien laag- en hoogopgeleiden zich hierin nauwelijks onderscheiden. Er is ook op een aantal dimensies geen verschil tussen de twee hoogste opleidingsniveaus, namelijk Wo master/doctor en Hbo/Wo-bachelor.

5.3 Scores op de meetlat sociaal kapitaal en onderliggende dimensies naar opleiding, 2012

¹⁾ De scores op maatschappelijk vertrouwen en de meetlat van de groep met Havo, Vwo, Mbo zijn exact 0 en daarom niet zichtbaar in de grafiek.

5.4 Ordening¹⁾ van bevolkingsgroepen op de gestandaardiseerde meetlat naar gemiddelde score (gewogen), 2012

Bevolkingsgroep	Meetlat	Sociale participatie	Maatschappelijke participatie	Politieke participatie	Participatie	Sociaal vertrouwen	Maatschappelijk vertrouwen	Politiek vertrouwen	Vertrouwen
Geslacht									
Mannen	0,01(1)	-0,09(2)	0,06(1)	0,01(1)	0,00(1)	0,02(1)	0,02(1)	0,00(1)	0,02(1)
Vrouwen	-0,08(2)	0,07(1)	-0,14(2)	-0,09(2)	-0,09(2)	-0,08(2)	-0,01(1)	-0,01(1)	-0,05(2)
Leeftijdsklassen									
15-24	0,11(1)	0,12(1)	-0,05(2)	-0,24(3)	-0,08(3)	-0,02(1)	0,27(1)	0,20(1)	0,21(1)
25-44	0,17(1)	0,06(1)	0,21(1)	-0,02(2)	0,14(1)	0,07(1)	0,15(2)	0,05(2)	0,14(1)
45-64	-0,07(2)	-0,07(2)	0,03(2)	0,08(1)	0,02(2)	-0,04(1)	-0,11(3)	-0,09(3)	-0,10(2)
65+	-0,41(3)	-0,10(2)	-0,55(3)	-0,12(4)	-0,42(4)	-0,21(2)	-0,23(4)	-0,11(3)	-0,26(3)
Herkomst									
Autochtonen	0,02(1)	0,02(1)	0,02(1)	0,04(1)	0,03(1)	0,03(1)	-0,00(2)	-0,01(2)	0,01(1)
Westerse allochtonen	-0,17(2)	-0,04(1)	-0,16(2)	-0,20(2)	-0,20(2)	-0,10(2)	-0,05(2)	-0,06(2)	-0,09(2)
Niet-Westerse allochtonen	-0,31(3)	-0,15(1)	-0,35(3)	-0,46(3)	-0,48(3)	-0,42(3)	0,12(1)	0,09(1)	-0,09(2)
Opleidingsniveau									
WO master, doctor	0,64(1)	0,01(1)	0,37(1)	0,50(1)	0,44(1)	0,51(1)	0,43(1)	0,42(1)	0,58(1)
Hbo, WO bachelor	0,47(2)	0,13(1)	0,33(1)	0,39(1)	0,42(1)	0,34(2)	0,23(2)	0,23(2)	0,35(2)
Havo, Vwo, Mbo	0,00(3)	0,05(1)	0,05(2)	-0,04(2)	0,04(2)	-0,04(3)	-0,00(3)	-0,03(3)	-0,03(3)
Vmbo, Mbo1, avo onderbouw	-0,38(4)	-0,08(1)	-0,36(3)	-0,31(3)	-0,38(3)	-0,29(4)	-0,15(4)	-0,15(4)	-0,25(4)
Lager onderwijs	-0,70(5)	-0,25(2)	-0,59(4)	-0,54(4)	-0,70(4)	-0,46(5)	-0,32(5)	-0,32(5)	-0,47(5)
Kerkelijk gezindte									
Protestantse Kerk Nederland	0,28(1)	0,09(1)	0,19(1)	0,11(1)	0,19(1)	0,24(1)	0,17(1)	0,19(1)	0,26(1)
Gereformeerd	0,15(1)	0,10(1)	0,14(1)	0,04(1)	0,15(1)	0,01(1)	0,09(1)	0,12(1)	0,09(1)
Geen	0,04(1)	-0,02(1)	-0,03(1)	0,04(1)	-0,01(1)	0,10(1)	0,04(1)	-0,01(1)	0,06(1)
Rooms-katholiek	-0,09(2)	-0,00(1)	-0,00(1)	-0,09(1)	-0,04(1)	-0,15(1)	-0,06(1)	-0,03(1)	-0,11(1)
Nederlands Hervormd	-0,11(2)	0,07(1)	-0,10(1)	-0,03(1)	-0,04(1)	-0,13(1)	-0,10(1)	-0,08(1)	-0,14(1)
Islam	-0,41(3)	-0,16(1)	-0,49(2)	-0,53(2)	-0,59(2)	-0,54(2)	0,16(1)	0,03(1)	-0,14(1)

¹⁾ Ranking geeft volgorde bevolkingsgroepen aan na post-hoc test om verschillen tussen groepen op significantie te testen op basis van $p < 0,05$.

6. Conclusie en discussie

In deze studie is een meetlat sociaal kapitaal gemaakt op basis van de gegevens in het onderzoek Sociale samenhang en Welzijn dat in 2012 is uitgevoerd door het CBS. De huidige meetlat is gebaseerd op zeventien indicatoren over het 'meedoen met' en het 'vertrouwen hebben in' de samenleving. Er is onderzocht hoe diverse bevolkingsgroepen – zoals mannen en vrouwen, jongeren en ouderen, lager en hoger opgeleiden – zich onderscheiden in hun scores op deze sociaal kapitaal index. De gedachte daarbij is dat kleinere verschillen tussen bevolkingsgroepen inhoudt dat er op het terrein van sociaal kapitaal een sterkere mate van integratie is. Kortom: meer participatie, meer vertrouwen, maar ook meer integratie, des te groter de sociale cohesie in de samenleving. En sociale cohesie is van belang voor zowel het welzijn als de welvaart in een samenleving.

Hoe groot zijn de verschillen in sociaal kapitaal tussen de bevolkingsgroepen in Nederland? Een aantal groepen is in sociaal kapitaal – dus in participatie en vertrouwen – achtergesteld: ouderen, laagopgeleiden, niet-westerse allochtonen en islamieten. Zij staan tegenover groepen met veel sociaal kapitaal: mensen tot 45 jaar, hoogopgeleiden, autochtonen,

gereformeerden en PKN-ers en mensen zonder kerkelijke gezindte. We hebben ook gekeken op welke onderdelen van participatie en vertrouwen – met de driedeling (a) sociaal; (b) maatschappelijk; en (c) politiek – de bevolkingsgroepen verschillen. Over het algemeen zijn de patronen vrij consistent: als er een achterstand of voorsprong is bij een onderdeel van de meetlat, dan geldt dat meestal ook voor een ander onderdeel, maar hier zijn enkele uitzonderingen op. Zo hebben niet-westerse allochtonen niet minder, maar juist meer vertrouwen in diverse (politieke) instituties en daarmee meer maatschappelijk en politiek vertrouwen dan autochtonen. En hoewel mannen een iets hogere totaalscore op de meetlat hebben dan vrouwen, scoren ze wel lager op het onderdeel sociale participatie. De grootste verschillen zien we bij opleidingsniveau. Op alle onderdelen scoren hoger opgeleiden hoger dan laagopgeleiden, maar niet op het onderdeel sociale participatie. Deze uitzonderingen laten zien dat het van belang is om niet alleen de bevolkingsgroepen te vergelijken op basis van de samenvattende score op de meetlat, maar ook naar de specifieke onderdelen te kijken. Een stap verder zou zijn om ook terug te gaan naar de oorspronkelijke zeventien indicatoren (zie schema 3.1).

Waarom bepaalde bevolkingsgroepen achterblijven in (onderdelen van) sociaal kapitaal, zijn we niet nagegaan. Het is mogelijk dat hulpbronnen in de vorm van bepaalde kennis en vaardigheden van belang zijn wat aansluit bij de grote verschillen tussen de opleidingsgroepen. Als we bijvoorbeeld rekening houden met het gegeven dat vrouwen lager opgeleid zijn dan mannen (Statline, 2014), dan verdwijnt het verschil in de score op sociaal kapitaal tussen beide groepen. Ook geldt dat Nederlands hervormden gemiddeld ouder zijn dan PKN-ers en zich niet meer onderscheiden door een lagere score op de meetlat als voor leeftijd wordt gecontroleerd. De overige verschillen tussen de bevolkingsgroepen veranderen weinig en blijven bestaan na controle voor de andere achtergrondkenmerken.

Voor de index zijn we gebonden aan één bron en hoewel in dit onderzoek een redelijk compleet overzicht van indicatoren is opgenomen, zijn er andere indicatoren die mogelijk inhoudelijk bijdragen aan de index. Het gaat hierbij vooral om indicatoren die moeilijk meetbaar zijn via vragenlijsten, zoals de netwerken van mensen in de samenleving en hun (gedeelde) waarden en normen. Daarmee wordt nog sterker aangesloten bij de gehanteerde definitie van sociaal kapitaal. Maar ook zonder een dergelijke uitbreiding blijft het van belang de algemene trend en veranderingen in verschillen tussen bevolkingsgroepen te blijven monitoren, om zicht te krijgen op de derde dimensie van sociale samenhang: de integratie. Om dit te doen is het aan te bevelen om de meetlat over de jaren heen zoveel mogelijk stabiel te houden door het onderzoeksdesign en de vragenlijst zo min mogelijk te veranderen.

Literatuur

ABS, 2004, Measuring social capital. An Australian framework and indicators. Canberra: Australian Bureau of Statistics.

Arts, K. en S. te Riele, 2011, Vrijwilligerswerk onder werkenden en niet-werkenden. Sociaaleconomische trends, 2^e kwartaal, blz. 54-62.

- Brehm, J. en W. Rahn, 1997, Individual-level evidence for the causes and consequences of social capital. *American Journal of Political Science*, 41 (3), blz. 999-1023.
- Beuningen, J. van en H. Schmeets, 2013, Developing a Social Capital Index for the Netherlands. *Social Indicators Research*, 113 (3), blz. 859-886.
- Beuningen, J. van, R. Kloosterman, G. Mars, S. te Riele, en H. Schmeets, 2011, Meetlat sociaal kapitaal. Den Haag/Heerlen: CBS.
- Beuningen, J. van, S. te Riele en H. Schmeets, 2012, Meetlat sociaal kapitaal 2010. Den Haag/Heerlen: CBS.
- Bourdieu, P., 1986, The forms of capital. In: J. Richardson (red.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York: Greenwood Press.
- Chan, J., H.P. To, en E. Chan, 2006, Reconsidering social cohesion: Developing a definition and analytic framework for empirical research. *Social Indicators Research*, 75 (2), blz. 273-302.
- Coleman, J. S., 1988, Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94 (supplement), blz. 95-120.
- Coleman, J. S., 1990, *Foundations of social theory*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.
- Coté, S. en T. Healy, 2001, The well-being of nations. The role of human and social capital. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Coumans, M., 2010, Sociale contacten met familie, vrienden en buren. In: Schmeets, H. (red.), 2010, *Sociale Samenhang: Participatie, Vertrouwen en Integratie*. CBS, Den Haag/Heerlen, blz. 17-30.
- De Hart, J., Knol, F., Maas-de Waal, C. en T. Roes, 2002, *Zekere banden: Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag: SCP.
- Eliasoph, L., 1998, *Avoiding politics: How Americans produce apathy in everyday life*. Cambridge: University Press.
- Flap H. en B. Völker (red.), 2004, *Creation and returns of social capital. Theory, research and measurement*. London: Routledge.
- Forrest, R. en A. Kearns, 2001, Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood. *Urban Studies*, 38 (12), blz. 2125-2143.
- Freitag, M., 2003, Beyond Tocqueville: The origins of social capital in Switzerland. *European Sociological Review*, 19 (2), blz. 217-232.
- Granovetter, M. S., 1973, The Strength of Weak Ties. *The American Journal of Sociology*, 78 (6), blz. 1360-1380.
- Guillen, L., L. Coromina en W. Saris, 2010, *Measurement of Social Participation and its Place in*

Social Capital Theory, *Social Indicators Research*, 100 (2), blz. 1-20.

Harper, R. en M. Kelly, 2003, *Measuring social capital in the United Kingdom*. London: Office for National Statistics.

Horizon 2020, 2014, *The EU Framework Programme for Research and Innovation* (Geraadpleegd op 1 maart 2014). <http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/>.

Iisakka, L. (red.), 2006, *Social Capital in Finland*. Statistical Review. Helsinki: Statistics Finland.

Jeannotte, S., 2000, *Social cohesion around the world: An international comparison of definitions and issues*. Hull: Strategic Research and Analysis Directorate.

Kloosterman, R. en H. Schmeets, 2010, *Vertrouwen in medemens en instituties toegenomen aan het begin van de 21e eeuw*. *Bevolkingstrends*, 2^e kwartaal, blz. 43-49.

Knack S. en P. Keefer, 1997, *Does social capital have an economic pay-off? A cross country investigation*. *Quarterly Journal of Economics*, 112 (4), blz. 1251-1288.

Lin, N., 2001, *Social capital: A theory of social structure and action*. Cambridge University Press, Cambridge.

Neira, I., E. Vázquez en M. Portela, 2009, *An Empirical Analysis of Social Capital and Economic Growth in Europe*. *Social Indicators Research*, 92 (1), blz. 111-129.

NWO, 2000, *Stimuleringsprogramma sociale cohesie*. Den Haag: Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).

Van der Houwen, K., 2010, *Informeel hulp en mantelzorg*. In: Schmeets, H. (red.), 2010, *Sociale Samenhang: Participatie, Vertrouwen en Integratie*. Den Haag/Heerlen: CBS, blz. 31-40..

Van der Houwen, K. en R. Kloosterman, 2011, *Vertrouwen in en contacten met buurtgenoten*. *Bevolkingstrends*, 59 (1) , blz. 68-76.

Paxton, P., 1999, *Is Social Capital Declining in the United States? A Multiple Indicator Assessment*, *American Journal of Sociology*, 105 (1), blz. 88-127.

Public Research Initiative (PRI), 2005, *Measurement of Social Capital: Reference document for public policy research, development, and evaluation*. Ottawa: PRI.

Putnam, R. D., 1995, *Tuning in, turning out: The strange disappearance of social capital in America*. *Political Science and Politics*, 28 (4), blz. 664–683.

Putnam, R. D., 2000, *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Putnam, R. D., R. Leonardi en R. Y. Nannetti, 1993, *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton: University Press.

Riele, S. te, H. Schmeets, en D. Ewalds, 2010, Veel jongeren actief in de maatschappij. Den Haag/Heerlen: CBS, Webmagazine.

Righi, A., 2013, Measuring Social Capital; Official Statistics Initiatives in Italy. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 72, blz. 4-22.

Schmeets, H., 2013, Sociale Samenhang brokkelt niet af. *Economisch Statistische Berichten*, 98 (4657), blz. 212-215.

Schmeets, H. en B. Huynen, 2010, Groot vertrouwen onder hoger opgeleiden. Den Haag/Heerlen CBS, blz 1-6.

Schmeets, H. en S. te Riele, 2014, Declining Social Cohesion in The Netherlands? *Social Indicators Research*, 115 (2), blz. 791-812.

Spellerberg, A., 2001, Framework for the Measurement of Social Capital in New Zealand. Statistics New Zealand, Wellington.

Statline, 2014, Sociale monitor, welvaart en welzijn in de Nederlandse samenleving. Geraadpleegd op 22 april 2014. <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=81573NED&D1=23-28&D2=a&D3=13&HDR=T&STB=G1,G2&VW=T>

Stiglitz, J.E., A. Sen en J.-P. Fitoussi, 2009, Report by the Commissions on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. (www.stiglitz-sen-fitoussi.fr)

Tenenhaus, M., 2004, PLS Regression and PLS Path Modeling for Multiple Table Analysis. *COMPSTAT*, blz. 1-12.

Van der Meer, T., 2009, States of freely associating citizens: comparative studies into the impact of state institutions on social, civic and political participation. ICS-dissertatie. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.

Wetzels, M., G. Odekerken-Schröder, en C. van Oppen, 2009, Using PLS Path Modeling for Assessing Hierarchical Construct Models: Guidelines and Empirical Illustration. *MIS Quarterly*, 33(1), blz. 177-195.

Wilkinson, R. en M. Marmot (red.), 2003, Social determinants of health: the solid facts. 2nd edition. Copenhagen: Centre for urban health. World Health Organization Europe.

Woolcock, M., 1998, Social capital and economic development. *Theory and Society*, 27 (2), blz. 151–208.

Bijlage

Staat 1 Gewichten gestandaardiseerde meetlat 2012

Dimensie/ Indicator	Initieel gewicht ¹⁾	Gemiddeld gewicht	95%-Betrouwbaarheidsinterval
Participatie	0,53	0,53	0,522 - 0,540
Sociale participatie	0,48	0,48	0,465 - 0,486
Familiecontacten	0,29	0,27	0,249 - 0,297
Vriendencontacten	0,66	0,67	0,660 - 0,670
Burencontacten	0,37	0,36	0,339 - 0,384
Informele hulp	0,33	0,33	0,292 - 0,361
Maatschappelijke participatie	0,56	0,56	0,555 - 0,572
Verenigingsdeelname	0,51	0,51	0,492 - 0,524
Werk	0,44	0,44	0,422 - 0,454
Vrijwilligerswerk	0,59	0,59	0,581 - 0,605
Politieke participatie	0,45	0,45	0,441 - 0,455
Stemmen	0,52	0,52	0,484 - 0,543
Politieke acties	0,78	0,78	0,769 - 0,814
Vertrouwen	0,71	0,71	0,702 - 0,718
Sociaal vertrouwen	0,44	0,44	0,432 - 0,445
Algemeen vertrouwen	1	1	-
Maatschappelijk vertrouwen	0,61	0,61	0,607 - 0,618
Vertrouwen leger	0,12	0,11	0,103 - 0,117
Vertrouwen politie	0,23	0,23	0,221 - 0,243
Vertrouwen rechters	0,50	0,51	0,498 - 0,523
Vertrouwen ambtenaren	0,31	0,31	0,303 - 0,330
Vertrouwen pers	0,19	0,19	0,178 - 0,198
Vertrouwen grote bedrijven	0,10	0,09	0,076 - 0,099
Politiek vertrouwen	0,24	0,24	0,234 - 0,242
Vertrouwen Tweede Kamer	1	1	-

¹⁾ Het initiële gewicht is gebaseerd om de initiële schatting van het model, het gemiddeld gewicht op schattingen in de bootstrap analyse waarbij de initiële schattingen voor de dimensies en meetlat als input zijn gebruikt.

Verklaring van tekens

.	Gegevens ontbreken
*	Voorlopig cijfer
**	Nader voorlopig cijfer
x	Geheim
–	Nihil
–	(Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
Niets (blank)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2013–2014	2013 tot en met 2014
2013/2014	Het gemiddelde over de jaren 2013 tot en met 2014
2013/'14	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2013 en eindigend in 2014
2011/'12–2013/'14	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2011/'12 tot en met 2013/'14

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70, fax 070 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2014.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.